

ולכן רק אם חישוב על הנבלה שיאכלנה אדם חל עליה תורת "אוכל" וע"י כן היא מצטרפת עם האוכל האחר להשלים שיעור כביצה והרי הם מטמאים טומאת אוכלין.

[לפי הרמב"ם גם האוכלין המצטרפים אינם צריכים הכשר מים ומגע בשרץ. והתוס' ב"ק עז א כתבו בשם רש"י שהאוכלין בעי מגע שרץ והוא הדין הכשר מים. ועיין חזו"א עוקצין ה"י שמסברא צריך האוכל המצטרף הכשר, והניח בצריך עיון את דברי הרמב"ם]

אמר ליה רב: **אי הכי**, דאיירי שאין בנבלה עצמה כזית — **ליבעי נמי הכשר** של ביאת מים ונגיעת שרץ בה. שהרי אין לומר כאן שסופה לטמא טומאה חמורה בתורת נבלה?!

דחא תנא דבי רבי ישמעאל: נאמר בדין הכשר אוכלין לקבלת טומאה על ידי נתינת מים עליהם "וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע". ודרשינן: **מה זרעים מיוחדין בכך שאין סופן לטמא טומאה חמורה**, שהרי אוכל לעולם אינו יכול להיות אב הטומאה ולעולם אינו יכול לטמא אדם וכלים, וצריך הכשר מים ונגיעה בדבר שיטמאנו, **אף כל שאין סופו לטמא טומאה חמורה** הוא בלבד **צריך הכשר** מים ושתגע בו טומאה. אבל דבר שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר אלא מטמא מחמת עצמו טומאת אוכלין ואפילו קודם שירדה עליו הטומאה החמורה.

ואמאי קתני במתניתין שהנבלה [שאפילו אין בה שיעור כזית] אינה צריכה הכשר?

אמר ליה רבי חייא: **הני מילי דצריך הכשר**: **באוכלין דעלמא**, דלית בהו פחות מכזית נבלה. **אבל הכא דאיכא בנזיה** כלומר שהאוכל בעצמו הוא פחות מכזית נבלה, **כיון דאילו מצרף ליה** שהיה מוסיף על הנבלה עד כזית, **לא בעי הכשר**, השתא נמי שהנבלה היא רק פחות מכזית **לא בעי הכשר** [אבל לגבי הצורך במחשבה לאשוויי אוכל לא אמרינן האי סברא. שכיון שהיא פחות מכזית אינה מטמאה כנבלה אלא בתורת אוכל. ומכל מקום הכשר לא בעי שלגבי הכלל של "סופו לטמא טומאה חמורה" די בכך שאילו היה כזית היה מטמא טומאה חמורה, כדי שלא יצטרך גם עתה הכשר]⁽¹¹⁾.

והשתא מסקינן לתרץ ברייתא דלעיל, דקתני שבהמה יש בה טומאה קלה ולא במהלכי שתיים: לעולם מיירי לאחר מיתה, ובכי האי גוונא שהיה פחות מכזית נבלה ונצטרף לפחות מכביצה אוכלין. ולא תקשי דאם כן מהלכי שתיים נמי יתכן בהם טומאה קלה כגון שהיה פחות מכזית מן בשר המת שאינו מטמא בתורת מת אלא שאם חשב עליו לאכילת אדם הוא מצטרף לפחות מכביצה אוכלין?

ואמרינן: **לאפוקי מת, דאף על גב דממליא** כא-ב ליה את הפחות מכביצה אוכלין עם פחות מכזית מהמת — **לא מטמא טומאת אוכלין** ואפילו על ידי מחשבה שיאכלנו, **משום**

לנבילה, אינו טעון הכשר. והערוך לנר כתב, שכן מדוקדק מלשון הגמרא. ועיין חזו"א [עוקצין ה' י].

11. מדברי הרמב"ם [טו"א ג ו] למדנו חידוש גדול, שבאופן זה המבואר כאן, אין צריך הכשר כלל. כלומר, שגם הפחות מכביצה שצריך

דבטלה דעתו אצל כל אדם! [שאינן רגילין לאכול בשר אדם מת. רבינו גרשום]. ולעולם לא יחול על בשר המת תורת "אוכל"⁽¹²⁾.

רב חנניא אמר: אפילו תימא דהא דקתני דנבלה צריכה מחשבה מיירי דהוי כזית בנבלה, מכל מקום לא קשיא למה צריכה מחשבה והרי היא עצמה מטמאה טומאה חמורה. דהכא במאי עסקינן כגון שחיפתו לאותו הכזית של נבלה בבצק פחות מכביצה, והנבלה משלימה לכביצה, שמצד עצמה אין הנבלה יכולה לטמאות במגע שהרי היא מכוסה בבצק ולכך היא צריכה מחשבה כדי שיחול עליה תורת "אוכל" ואז תטמא טומאת אוכלין ביחד עם הבצק⁽¹³⁾.

ומקשינן: אי הכי — הכשר נמי ניבעי?! שהרי בצורה כזאת אינה יכולה לטמאות טומאה חמורה.

ומתריצין: הני מילי דבעי הכשר באוכלין אחריני, דלא מטמו טומאה חמורה לא במגע ולא במשא. אבל הכא, בבשר נבילה שחיפתו, נהי דלא מטמא במגע בתורת נבלה משום דקמחפי בבצק, מכל מקום במשא מיהת מיטמא את הנושאו כדין הנושא נבלה. דהא טעון ליה, שהרי הוא נושא את בשר הנבילה גם במצב שהוא מחופה בבצק, ולפיכך הרי הוא נחשב כ"סופו לטמא טומאה חמורה", ולכן אפילו שעתה כשהוא מחופה הוא מטמא במגע רק טומאת אוכלין, בכל זאת הוא אינו צריך הכשר⁽¹⁴⁾.

באופן שהטמאה [שטימאה את הכביצה טומאת אוכלין] נגעה בבצק באותו צד שאינו מחופה, ועל ידי כן נטמא הבצק טומאת אוכלין, אבל אילו היתה הטומאה נוגעת בצד הנבילה, לא היה נטמא הבצק בכך כלל. שהרי באמת ישנה כבר טומאה חמורה בנבילה, ואם כן אי אפשר לחזור ולטמאותה בטומאה קלה, וכמו שלמדנו במנחות [כד] שאומרים "שבעה לה טומאה", וכדבריו כתב השיטמ"ק [ה] בשם הרא"ש.

וכתב הקובץ הערות [יט ב] להוכיח מדברי הרמב"ן, שכאשר נוגעת טומאה באוכל ומטמאה בכך את כולו, אין הביאור בזה, שנחשב כאילו נגעה היא עצמה בכולו, שאם כן גם כאשר נגעה בנבילה, היה הדין נותן שיהיה הבצק נטמא בכך, שהרי אנו מחשיבים כמו שנגעה גם בבצק. אלא הגדר הוא, שעל ידי נגיעה במקצת, הואיל ומקצתו שנגע בטומאה, נטמא, ממילא נטמא כולו גם כן, ועיי"ש.

14. התוס' כתבו לדקדק מלשון זה, שרב חנניא נחלק על רבי חייא [בדין זה שפחות מכזית

12. הרמב"ם [שם ז] פסק, שאם חשב על בשר מן המת, הרי הוא חשוב אוכל לענין טומאה קלה. והשיג עליו הראב"ד ממה שלמדנו כאן, שאפילו אם יחשב עליו אין מועיל, הואיל ובטלה דעתו אצל כל אדם.

ובהגהות הרד"ל כתב לבאר דברי הגמרא לפי דעת הרמב"ם, שהחילוק שבין בשר המת לנבלת בהמה הוא, שכאשר מצרף פחות מכביצה אוכל לנבלת בהמה, ודאי אין צריך שיחשוב כלל על אוכל זה לאכילה, שהרי הוא אוכל המיוחד לאדם מצד עצם מציאותו, מה שאין כן כשצירף אוכל לבשר המת, מאחר שבשר המת מצד עצמו אינו עומד לאכילת אדם, אם כן בזה שחיבר וצירף לו אוכל אחר, הרי גילה דעתו שהוא מבטל אוכל זה מלהיות עומד לאכילת אדם, ולכן צריך מחשבה מחודשת עליו לאכילה, אבל באמת כשיחשוב על כל הכביצה [שהיא מורכבת מאוכל ובשר המת] לאכילה, איננו אומרים שדעתו בטלה אצל כל אדם.

13. הרמב"ן בשבועות [יא] ביאר, שכאן מדובר

גיד הנשה ודמו אסור?

ומתרצינן: אלא מאי כולו היתר? דלא בעי הדגים וחגבים שחיטה ככחיה ועוף.

אמר מר: מה עוף שאין בו כלאים אף בהמה, תלמוד לומר "ולבהמה".

והוינן בה: כלאים דמאי? איזה כלאים לא נוהג בעוף? אילימא כלאים דהרבעה וכלאים דחרישה של שני מינים יחד.

והתנן במסכת בבא קמא: חיה ועוף — כיוצא בהן! שנוהג בהם כלאים דחרישה ודהרבעה כמו בבהמה?

ומתרצינן: אלא אמר אביי: הכי קאמר: שצימרו של עוף — נוצתו, אין חייבין עליו משום כלאים, כלאי בגדים אם ארגו עם פשתן.

אמר רב יהודה אמר רב: דם שרצים לוקין עליו בכזית.

מיתיבי: תניא: דם הטחול, דם הלב, דם הכליות. דם איברים, הרי אלו בלא תעשה בלבד ולא בכרת לפי שאין הם דם הנפש. דם מהלכי שתיב, דם שרצים ורמשים, אסור, ואין חייבין עליו אפילו מלקות. וקשיא לרב יהודה אמר רב דאמר דלוקין על דם שרצים?

וברייתא דקתני דבהמה יש בה טומאה קלה, נמי בהכי מיירי. שחיפה כזית נבלה בבצק. ולאפוקי בשר מת, דהיינו מהלכי שתיים, שלא יתכן בו כלל טומאה קלה. דאף על גב דחיפהו לבשר המת בבצק, מטמא טומאה חמורה בתורת מת, לפי דטומאה של מת בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, מעבר לבצק החופה אותה⁽¹⁵⁾.

אמר מר: יצאו שרצים שאין בהם טומאה חמורה.

והוינן בה: וכי לא הוי בשרצים טומאה חמורה? והרי שרץ מטמא במגע אפילו אדם וכלים?

ומתרצינן: במשא מיהא לא מטמא השרץ.

אמר מר: יצא דם דגים ודם חגבים שכולן היתר.

והוינן בה: מאי כולו היתר?

אילימא דחלבו של דגים וחגבים מותר, הרי חיה דחלבה מותר ובכל זאת דמה אסור ואם כן דגים וחגבים נמי יאסר דמם?

ואלא תאמר משום דלית בהו בדגים וחגבים איסור גיד הנשה, והרי עוף דלית ביה איסור

15. הקשה השיטמ"ק [ג] בשם הרא"ש, הלא זהו דוקא כשנוגע מלמעלה או מלמטה, אבל כשנוגע מן הצד, לא יתכן בזה טומאה בוקעת, ואם כן שוב אנו נצרכים לדין טומאה קלה במת, והרי הוא שוה בדינו לנבלת בהמה. ותיריך הרא"ש, שבאמת כונת הגמרא הוא, שמאחר והנבילה מחופה מכל צדיה בבצק, הרי הבצק נעשה ככסותו של מת, שהיא נטפלת אליו, ולכן

מנבילה אינו טעון הכשר, הואיל ואם נצרף לו ונשלימו לכזית, יהיה מטמא טומאה חמורה, ולדעת רב חנניא, אין מועיל לענין סופו לטמא טומאה חמורה מה שיש אפשרות בעתיד לבוא לידי טומאה חמורה, ולכן נקטנו, שיש בכזית זה עתה טומאת משא, ולא אמרנו שיש בו טומאת מגע גם כן, על ידי שיסיר את החיפוי בצק שעליו. ועייין עוד בכסף משנה [שם ו].

ומתוצינן: **מאי אין חייבין עליו דקתני?** היינו ברת דוקא אבל בלאו מחייב.

ומקשינן: **חדא. דהיינו רישא**, שהרי דין דם האיברים שבאדם ושכבעלי חיים שוה, ולמה חילקם התנא לשתי בבות?

ועוד, דהא האי תנא דברייתא בריש פרקין מלאו נמו קא ממעט ליה לדם שרצים. דקתני: **יצא דם שרצים שאין בהן טומאה חמורה!** ובתחלת הברייתא נאמר "כל דם לא תאכלו" משמע שהוא נתמעט גם מהלאו?

ומתוצינן: **אלא אמר רבי זירא**: הא דקאמר רב שדם שרצים לוקין עליו היינו שאם התרו בו משום אכילת איסור שריץ לוקה. לפי שדם השרץ אסור כבשרו. אבל אם התרו בו משום איסור דם אינו לוקה, כי דם השרץ נתמעט אפילו מלאו של איסור דם.

אמר רב: דם דגים שכינסו, קיבצו בכלי,

אסור מדרבנן, כדי שלא יבאו להתיר דם בהמה, שהרי הם דומים.

מיתיבי: תניא בסיפא דברייתא דלעיל: **דם דגים, דם חגבים מותר ואפילו לכתחלה!** וקשיא לרב?

ומתוצינן: **ההוא מיירי בשלא כינסו. וכי קאמר רב דאסור בשכינסו.**

ומקשינן: אם כן, **דכוותה גבי מחלכי שתים**, דקתני לפני כן באותה ברייתא דאסור, גם כן מיירי בשלא כינסו. ומי אסור בכי האי גוונא?!

והא תניא: דם שעל גבי ככר — גוררו לדם מהככר ואחר כך אוכלו לככר⁽¹⁶⁾. ודם של בין השינים — מוצצו וכולעו ואינו חושש, לפי שעדיין הוא מחובר לגוף האדם⁽¹⁷⁾.

ולשון "גוררו" משמע שאפילו הדם שעל

יש טומאה חמורה בנגיעתה אפילו כאשר נוגע מן הצד. ועיין עוד בשפת אמת.

16. **רש"י** מפרש, שבאופן זה, מאחר שלא כינסו, אין באמת איסור באכילתו, ואפילו מדרבנן, אלא שמצוה מדברי סופרים שיפרוש מלאכול דם זה, ומכח זה הקשינו על דברי רב, שלפי דבריו נמצא, שיש בזה איסור גמור מדבריהם.

אבל התוס' נחלקו עליו, וסוברים שיש בזה איסור גמור, כמו בכינסו, וקושיית הגמרא היא, שהתנא של הברייתא לעיל, היה צריך להשמיענו, שישנם אופנים גם בדם מהלכי שתים, שהוא מותר, וכמו בדם שבין השיניים.

17. **רש"י** (בכתובות [ס א] מפרש, שמאחר ואינו

ניכר לאחרים שהוא בולעו, לכן לא אסרוהו. והמשנה למלך [מאכ"א ו ב] הביא להקשות בשם הבאר שבע, שהרי הדין הוא, שכל דבר שאסרוהו חכמים מפני מראית העין, אסור הוא אפילו בחדרי חדרים ואין רואה, ועיי"ש מה שכתב בזה, ומה שהעיר השער המלך [יו"ט ה ד] על תירוצו.

והשער המלך יישב, על פי דברי התוס' בשבת [סב א], שמאחר ואפילו כשעושה פעולה זו של בליעת דמו, בפני אחרים, אין פעולה זו ניכרת להם כלל, לא אסור בזה משום מראית העין, שכל דין זה, שאסרו אפילו בחדרי חדרים, נאמר, דוקא כשעושה בינו לבין עצמו פעולה, שאילו היה עושה אותה בפני אחרים, היה הדבר ניכר להם, ונראה להם שעושה בזה איסור.

הככר אינו אסור ממש הואיל ולא כינסו, אלא יש בו מצוה בעלמא לגוררו. ועל כרחך, הא דקתני בברייתא דדם מהלכי שתיים אסור היינו בכינסו, ואם כן דם דגים דמותר, הוא אפילו בכינסו. וקשיא לרב?

ומתריצין: **אלא לעולם כי תניא ההיא מתניתא** דקתני דם דגים מותר אפילו לכתחלה אפילו בכינסו, וכגון **דאית ביה בתוך הדם קשקשים** מהדגים, שעל ידי כן ניכר שדם זה הוא של דגים ואין חשש שיבאו להתיר גם דם בהמה. **וכי קאמר רב דאסור כגון דלית ביה קשקשים**, שאין ניכר

עליו איזה דם הוא, ולכן הוא אסור⁽¹⁸⁾.

אמר רב ששת: דם מהלכי שתיים אפילו מצות "פרוש", מצות פרישה בעלמא, אין בו.

מיתיבוי: תניא: דם הטחול, דם חלב, דם הכליות, דם איברים, הרי אלו בלא תעשה. דם מהלכי שתיים, דם שרצים ורמשים, אסור ואין חייבין עליו. הרי שדם מהלכי שתיים יש בו איסור?

ומתריצין: **כי תניא דאסור** — כגון **דפירש** כב-א

לפי טעם זה. ויש לעיין לענין מציצה שלאחר המילה, אם מותר לו לבלוע, והוא לכאורה תלוי בטעמים הנ"ל.

18. רש"י מבאר, שיש מן הקשקשים של הדג בתוך דם, ועל ידי זה יש היכר לאחרים, שהוא דם דגים, ולא דם בהמה.

ובחידושי הגרע"ק איגר כתב לדון, האם יכול הוא לכתחילה ליתן קשקשים לתוך הדם כדי להתירו, או שדוקא כאשר הם נמצאים בו מאליהם, בזה לא נאסר הדם. ורצה לפשוט נידון זה, ממה שלמדנו בברייתא, שדם מהלכי שתיים אסור, ומבואר בגמרא, שבזה אין את ההיתר של קשקשים, ומפני זה סתמה הברייתא לאיסור. ולכאורה יקשה, מדוע לא נזכר היתר זה גם בדם האדם, דהיינו, על ידי שיתן קשקשים לתוך דם האדם כדי להתירם? אלא בהכרח, שאין היתר זה קיים אלא כשהם נמצאים בו מעצמם. אולם כתב, שמלשון הרמ"א [יו"ד פז ג] נראה, שגם כאשר נתן בעצמו קשקשים לדם דגים, הרי הם מותרים. [ואולי יש לומר לפי דעת הרמ"א, שהיתר זה דקשקשים, אינו שייך אלא בדם דגים, שהאמת היא, שהדם הוא דם דגים, מה שאין כן

אולם התוס' כאן כתבו, שטעם ההיתר בבליעת הדם שבין השיניים הוא, משום, שגם דם של בהמה אינו אסור אלא כשפירש ממנה, אבל כל זמן שלא פירש ממנה הדם, אינו אסור אפילו מדרבנן, ולכן גם בדם אדם לא אסרו כל זמן שלא פירש. וכדבריהם כתב גם כן הרמב"ם [שם]. ועיין לשון הגמרא לקמן, "כי תניא אסור, בדפירש".

ולפי דעתם נראה, שגדר האיסור בדם האדם, אינו משום מראית העין, אלא שחז"ל גזרו בזה משום דם בהמה וחייה, ולכן לא שייך להחמיר בזה יותר מדם בהמה עצמה. והתוס' נתנו טעם נוסף להיתר זה, שמאחר וניכר לאנשים שהדם בא מן האדם עצמו, אין מקום לאסור משום מראית העין, שודאי לא יסברו שהוא דם בהמה וחייה. והנפקא מינה בין שלשה טעמים אלו הוא, לענין דם המטפטף מידו, שלפי טעמו של רש"י, הרי זה אסור לבלועו, שהרי הדבר ודאי ניכר לאחרים, ולפי טעם הרמב"ם גם כן יש לאסור בזה, מאחר שהדם טיפטף ופירש כבר מידו, אבל לפי הטעם השני של התוס', יהיה מותר גם בזה, שהרי ניכר הדבר שבולע דמו של עצמו. וכן מפורש בדברי התוס' להיתר,